

LUND UNIVERSITY

Eslövs ansvarsarter i LONA-projekt

Thell, Arne; Fägerström, Christoffer; Levin, Joel; Sandberg, Jakob; Söderman, Annika

Published in:

Botaniska Notiser: utgivna av Lunds botaniska förening (2001-)

2023

Document Version:

Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Thell, A., Fägerström, C., Levin, J., Sandberg, J., & Söderman, A. (2023). Eslövs ansvarsarter i LONA-projekt. *Botaniska Notiser: utgivna av Lunds botaniska förening (2001-)*, 156(1), 9-33.

Total number of authors:

5

Creative Commons License:

Annan

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Eslövs ansvarsarter i LONA-projekt

Arne Thell, Christoffer Fägerström, Joel Levin,
Jakob Sandberg & Annika Söderman

Fig. 1. Humlesuga i odling i Stehag med jordhumla. Foto: Arne Thell 14 juli 2021.

Ansvarsarter

Sedan 2005 har Länsstyrelsen Skåne ett miljö-kvalitetsmål som fokuserar på bevarande av biologisk mångfald vilket medför ett ökat ansvar för sällsynta arter. En ny naturvårdsstrategi för ett biologiskt rikare Skåne antogs år 2015. Arbetet med hotade arter skulle prioriteras. År 2017 presenterades en lista där ett antal ansvarsarter – växter, svampar och djur – fördelats mellan de skånska kommunerna. En ansvarsart är en nationellt hotad art där en förhållandevis stor del av den svenska eller åtminstone den skånska förekomsten finns i kommunen (Rosqvist 2017). För Eslövs del representeras blomväxterna av humlesuga (*Betonica officinalis* L.) och kärnäva (*Gera-*

nium palustre L.). Denna beskrivning passar särskilt bra in på humlesugan som har fyra av sina fem skånska förekomster i Eslövs kommun. Av 28 historiska lokaler finns 22 inom kommungränsen (Thell et al. 2022). Kärnävan har också en betydande del av sina lokaler i kommunen som dessutom är centralt belägen i utbredningsområdet (Tyler m.fl. 2007: 359). Anmärkningsvärt är att dessa båda typiskt skånska arter har sina individrikaste lokaler – en vardera – i Uppland (Kers 1981, Thell et al. 2019). Avslutade genetiska studier tyder på ett spontant ursprung för de skånska humlesugorna (Turesson 1930, Thell et al. 2019). En pågående studie inkluderar även material från Uppland.

LONA-projekt

Samtidigt som länsstyrelserna lanserade sina nya naturvårdsmål fick Centrum för Naturvågledning (CNV) vid SLU i uppdrag av Naturvårdsverket att stödja den lokala naturvågledningen. Den stora vikten av lokalt naturvårdsstöd (LONA) i tätortsnära naturområden betonades. Naturvårdsverket fördelade pengar till länsstyrelserna där kommunerna kunde ansöka om bidrag. År 2019 ansökte Eslövs kommun och Lunds Botaniska Förening tillsammans om LONA-medel för att rädda humlesuga och kärnäva genom odling och utplantering. Projektet beviljades medel till ett treårsprojekt. Lokalt material av ansvarsarterna skulle odlas och planteras på reservlokaler. Även stödplantering på befintliga lokaler föreslogs. Ytterligare två sällsynta arter i kommunen, gullstånds (*Jacobaea paludosa* (L.) P. Gaertn., B. Mey & Scherb.) och ängsskära (*Serratula tinctoria* L.), kom att ingå i projektet.

LONA-dagar arrangerades för allmänheten år 2020 och 2021 av Eslövs kommun och ett möte vid Vetedammen i Stehag, en av reservlokalerna, arrangerades i Lunds Botaniska Förenings regi 6 juli 2022 med drygt 30 deltagare. Projektet har uppmärksammats i såväl Skånska Dagbladet som lokalradion. De spontana lokalerna (1–13) inventerades två gånger, 2020 och 2022. Resultat har kontinuerligt rapporterats till Artportalen (artportalen.se). I denna artikel presenteras både lyckade och misslyckade resultat från odling och skötsel samtidigt som möjligheter och framtidsutsikter diskuteras.

Odling och plantering

Fröna såddes i ett tråg på hösten, lämpligen i början av november. På våren togs groddplantorna om hand så snart de utvecklade hjärtblad och fördelades, en och en, till små plastkrukor, 5 × 5 cm. När ytterligare några blad utvecklats skedde omskolning till större krukor, till exempel 15 × 15 cm. Gullståndsplantor sätts med fördel flera tillsammans i större krukor så att de stöttar varandra. Plantorna stod utomhus tills de planterades på sina slutliga destinationer i september eller oktober.

Under första året på lokalerna lurar många faror – frost, översvämning, torka, sniglar, vildsvin, rådjur och igenväxning. Humlesugan betas ibland av sniglar vilket de oftast överlever. Vårre är konkurrensen med gräs under den första tiden. Kärnävan bör ej översvämmas under längre tid, åtminstone inte under första vintern. Av övriga arter var ängsskäran svårast att etablera då den drabbas hårt av både sniglar och igenväxning.

Reservlokaler

Fem reservlokaler valdes ut – en i Billinge, tre i Stehag och en i Eslöv. Att hitta bra reservlokaler i naturen är ingen lätt uppgift. Ingen av de utvalda lokalerna är helt idealisk för någon av arterna men vid rätt skötsel kan de förmodligen finnas kvar under lång tid. Tre av humlesugans fyra förmodat spontana förekomster i Eslöv – Stehag, Ulfstorp och Kastberga skog – har under projektets gång fått förhållandevis säkra reträttplatser i botaniska trädgårdar vid Ystad kloster, Fredriksdal i Helsingborg och Lunds Botaniska Trädgård, (lokalerna 21–23). Material från den fjärde lokalen i Eslövs kommun – Kastberga äng – lär ha etablerats tidigare på två ”naturliga” reservlokaler i Eslöv, Harjagersvägen och Abullahagen.

Utbredning

För att lyckas med räddningsprojekten bör arternas historiska utbredning studeras för att veta i vilka naturliga miljöer de fanns och därmed förstå varför de blivit sällsynta. Till stor del kan minskningen förklaras av ett kraftigt förändrat landskap. Slätterängar, stubbskottsängar, skottskogar, ogödslade betesmarker och våtmarker försvann när det moderna jord- och skogsbruket ersatte äldre brukningsformer. Under 1800-talet var Nils Lilja (1808–1870) den som bäst kände till arternas skånska utbredning. Vid sidan av en omfattande litteratur är botaniska samlingar av största betydelse för att förstå en arts historiska utbredning. För Skånes del är de botaniska samlingarna vid Biologiska museet i Lund utan jämförelse viktigast.

Humlesuga. Humlesugans långa historia i det skånska landskapet har beskrivits av många författare. Först ut var den danske humanisten Christiern Pedersen (ca 1480–1554) som rapporterade den från Stehag för nästan 500 år sedan (Pedersen 1534). Lilja anger oftast bara socknarna för att beskriva arternas utbredning men för humlesugan, som uppenbarligen var en av Liljas favoriter, finns mer exakta lokalangivelser (Lilja 1838: 252–253, 1870: 403). Redan på Liljas tid var den begränsad till västra Mellanskåne, Liljas hembygd, där den förekom ymnigt och i allra största mängd vid Farstorp i Västra Strö socken (Lilja 1838, 1870). Den fanns också på flera ställen i Bosarp. Nu är den sedan länge försvunnen från båda socknarna. Litteraturen och lokalerna är sammanfattade av Thell et al. (2022).

Humlesugan rapporteras av Lilja (1838, 1870) från nio socknar i västra Mellanskåne (Fig. 2). För vissa socknar finns flera lokaler beskrivna: 1. Billinge – Hästensman [Hästängsmaden], 2. Torrlösa – Ramsstorp, Gryttinge ängar och Hallsfarm, 3. Västra Strö – Fastorp [Farstorp – flera ställen], 4. Trollenäs, 5. Bosarp – Bosarps jär, Hemmingsberga och Ulfstorp, 6. Västra Sallerup – Eslöv, Kastberga och Stavröd, 7. Stehag – Stehags station och Värlinge, 8. Örtofta – Slättäng och 9. Borlunda. I äldre litteratur och i samlingar förekommer ytterligare fyra socknar med troligen eller möjligen spontana förekomster: 10. Södra Sandby – Kungsmarken, 11. Norra Mellby – Maglö, 12. Harlösa – Hjularöd och 13. Svalöv – Axelvold (Fig. 2).

Humlesugans skånska utbredning är numera begränsad till fem lokaler varav fyra finns i Eslövs kommun, två i Kastberga i Västra Sallerups socken, en i Ulfstorp i Trollenäs socken och en i Värlinge i Stehags socken. Den femte lokalen är Kungsmarken i Lunds kommun. I Danmark finns humlesugan bara kvar på två platser, båda på sydvästra Lolland i Tågerup och Dannemara socknar (Thell et al. 2020).

Humlesugan är den enda av projektets arter som är etablerad på samtliga reservlokaler (Tabell 2). Den har minskat kraftigt på grund av ändrad markanvändning och igenväxning. Humlesugan fanns huvudsakligen där det bedrevs skottskogsbruk, således i skottskogar och stubbskottsängar, landskapstyper

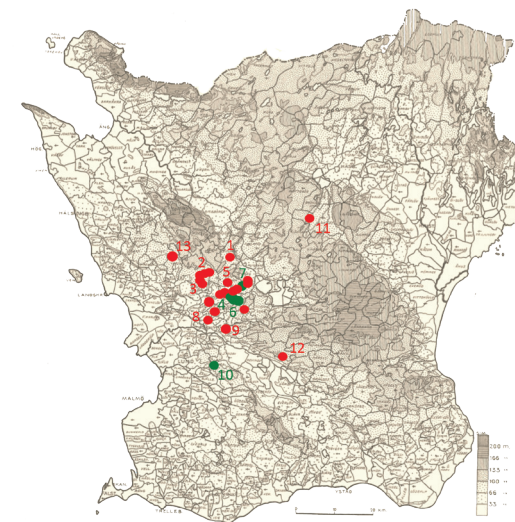

Fig 2. Humlesuga, utbredning. Kvarvarande lokaler är markerade med gröna punkter, utdöda med röda. Siffrorna anger socknar. I vissa socknar finns flera lokaler.

som nästan helt försvann i samband med enskiftet (Thell et al, 2022). Igenväxning är det klart största hotet mot de fyra naturliga förekomsterna i kommunen. På dessa lokaler (1–4) finns ca 118 exemplar (Tabell 1). Inom LONA-projektet har 342 plantor satts ut på åtta reservlokaler (14–18, 21–23) och sju på den spontana lokalen Värlinge vång (1c) åren 2017–2021. Av dessa hade minst 264 överlevt 2022 (Tabell 2). Dessutom finns åtminstone 63 plantor vid Harjagersvägen i Eslöv som antas ha sitt ursprung på Kastberga äng. Humlesugan är lätt att odla och måttligt utsatt för sniglar. Den är emellertid känslig för igenväxning de första åren vilket förklarar förlusten av de flesta plantorna men även översvämning, torka och sniglar har bidragit.

Kärnäva. Kärnävas utbredningsområde i Skåne har krympt avsevärt sedan 1800-talet. Lilja (1838: 492, 1870: 491) rapporterade den från 24 socknar i ett brett bälte från Torekov i nordväst till Benestad i sydost.

Kärnävan fanns enligt Lilja i följande socknar. I några fall anges även lokal: 1. Båstad, 2. Torekov, 3. Brunby – Kullen, 4. Raus – Ramlösa, 5. Kropp – Björka och Kropp, 6. Ottarp – Bälteberga, vid Tju-

tebäck, 7. Risekatslösa – Boserup, 8. Hässlunda, 9. N Vram, 10. Kågeröd – Fågelsång, 11 Röstånga – Röstånga mölla vid bäcken, 12. Billinge – Billabäck, nedom n:o 10, Billinge mölla, Billinge nr 7 i kohagen nö. sidan, Hultseröds bro och Rönneå vid möllorna, 13. Munkarp – Vittseröd, 14. Torr-lösa – Ramstorp, i Killekärr, Tröllsahus och Trolleholm, 15. Västra Strö – Fastorp [Farstorp], 16. Stehag – Stehags station, 17. Gudmuntorp, 18. Hörby – Osbyholm, 19. Södra Sandby – Reften och Fågelsång, 20. Dalby – Dalby hästhage, 21. Övedskloster – Övedsängar, 22. Röddinge, 23. Benesta[d] och 24. Kristianstad.

I samlingarna på Biologiska museet i Lund finns belägg från ytterligare socknar: 25. Bara – Torup, 26. Bosjökloster – Orup och Kulleberga, 27. Bårslöv – Brödegården, 28. Fjärestad, 29. Kvistofta, 30. Svalöv, 31. Södra Åsum, 32. Tryde, 33. Fleninge, 34. Hardeberga, 35. Hyby, 36. Konga, 37. Västra Sallerup, 38. Östra Ljungby, 39. Östra Strö och 40. Gärdslöv – Kullatorp. Enligt Artportalen finns kärnävan även i: 41. Frillestad, 42. Munkarp, 43. Skarhult och 44. Södra Vram och fanns ännu för några år sedan i socknarna, 45. Harlösa – Hjuläröd och 46. Högseröd – Attarp och Mossarp (Fig. 3). År 2020 återbesöktes de tre sistnämnda lokalerna utan resultat.

Numera finns kärnävan mest i ett stråk mellan Hörby och Helsingborg, sydväst om Söderåsen (Tyler et al. 2007: 359, Olsson & Wigermo 2013). En mycket individrik och ganska nyupptäckt förekomst finns i Västra Ryds socknen i Uppland där det för 20 år rapporterades 20 000 exemplar (artportalen.se). Även på den här lokalen verkar den minska och år 2017 noterades runt 1000 exemplar (www.artportalen.se). Det är emellertid inte lätt att räkna kärnavor då blomstjälkar från olika plantor klänger in i varandra i den höga vegetationen. Gamla, troligen tillfälliga lokaler längs västkusten, i Halland, Västergötland och Bohuslän är försvunna sedan länge (Bertilsson m. fl. 2002: 394, Blomgren m. fl. 2011: 664, Georgson m. fl. 1997: 418–419, Blomgren m. fl. 2011). Sentida förekomster i Västmanland, Dalarna och Norrbotten är antagligen tillfälliga (artportalen.se). I Danmark finns den mest i de sydöstra delarna, centrala och södra Själland samt delar av Falster och Lolland, i övrigt sällsynt (Rostrup 1912: 200, Hartwig 2015: 438).

I Eslövs kommun finns bara sju spontana lokaler kvar (5–8, 10–12) sedan förekomsterna i kommunens sydöstra del ej återfunnits (Fig. 3).

Vid Brostugan i Billinge (Lok.6) och Farstorp i Västra Strö (Lok.8) finns fortfarande stora bestånd med ca 80 exemplar på vardera lokal (Fig. 4). Samtidigt verkar den öka i Norra Hultseröd (5) där det år 2022 fanns 61 exemplar vilket ger en totalsumma på 288 för kommunen (Tabell 1).

Kärnävens frön har måttlig grobarhet men arten är annars lättodlad. Av de 51 plantor som satts på fyra reservlokaler åren 2020–2022 finns 27 kvar i livet på tre av dessa. Översvämning är den enda faktor som bevisligen tagit livet av nysatta plantor. Vi gav därför upp en av reservlokalerna, Vattningen i Eslöv, där risken uppenbarligen är stor för långvarig översvämning under vinterhalvåret.

Ängsskära. På 1500- och 1600-talet var ängsskäran vanligt förekommande. Den var en viktig färgväxt och därför en attraktiv handelsvara. Holländaren Issebrandt Rodtenborg aff Amsterdam undrar i ett brev till Mickell Snecker, byfogde i Helsingör, om han behöver betala tull för de ängsskärar han samlat och skeppat ut från Danmark. Enligt ett kungligt dekret förvarat vid Rigsarkivet i Köpenhamn slipper han betala för det som redan utförts

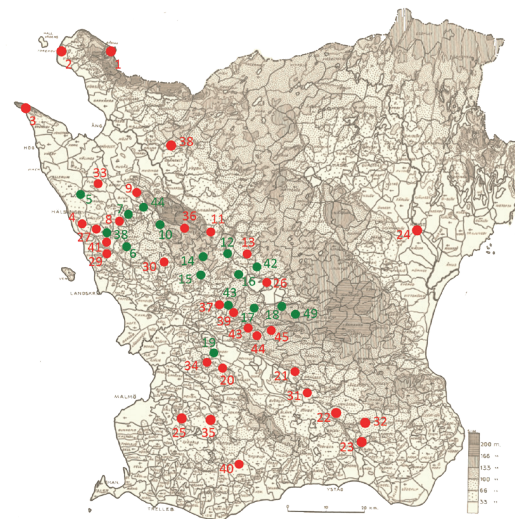

Fig 3. Kärnäva, utbredning i Skåne. Kvarvarande lokaler är markerade med gröna punkter, utdöda med röda. Siffrorna anger socknar. I vissa socknar finns flera lokaler.

Fig 4. Kärnäva med blomfluga i Farstorp, Västra Strö. Foto: Arne Thell 28 juli 2022.

men från och med 9 juli 1596 blir ängsskärorna en tullpliktig vara (Christian IV 1596).

Mickell Snecker byfougitt j helssingjör fick bref. Issebrandt Rodtenborg aff Amsterdam anrörrendis [Rubrik:] Christianus 4. "Wor gunst thillforen. Wid att thenne Breffuissere Issebrandt Rodtenborg aff Amsterdam haffuer underdanigt Supplierit giffuendis thillkiende huorledis du aff handdem schall kreffue tholdt aff thendt Urt kaldis Engellskeer, som handt her udj Rigett haffuer ladett tilhobe Samble, och udschibe ther for Byen, Endog handt tillforn haffuer ther medt tholdtfrij Passeritt, underdanigt Begierendis Att wide, huorledis wij der medt wille haffue forholdett. Thaa haffue wij Naadigt medt handdem omdragitt allt huiss handt her till daugs haffuer udførtt och udschibett, Saa handt der medt maa tholdefrij Passerre, och huiss handt Eller Andre her effther lader udschibe, aff Samme Slags Urther schulle the giffue aff huer skibsladt, till tholdt tho Dlr, Bedendis dig therforre och wille, Attu lader handdem tholdtufrij Passerre, medt huiss handt her till daugs haffuer Udschibett, dog huis handt Eller Andre effther thenne daug Udschiber aff forne slags urther ther for Byen, haffuer du dig ther effther att anche och der aff Att anamme till toldt tho Dlr, thet du saaledis haffuer Att indføre till Regenschauff, Ter medt p Haffniæ 9 Julij Ao 96 [Danske cancellis arkiv (Rigsarkivet, København): Sjællandske tegnelse 1591–96, p. 540v].

Ett drygt halvsekel senare konfirmerade Pauli (1648: 355) att ängsskäran var vanlig i hela

Danmark, särskilt i Skåne varifrån många säckar fulla årligen fördes till Köpenhamn och andra platser:

Denne Art voxer i stor mangfaldighed her udi Riget, thi mand seer den her i Landet, i Fyen, paa Amager oc fleere dette Rigis Insluler och Lande af vore, oc allermest i Skaane, hvorfra aarligen hid til Kiøbenhavn oc andersteds mange secke fulde blifuer ført."

I Rönnebergs härad användes ängsskäran på 1840-talet till att färga påskägg gula (Wigström 1891: 13). Sedan år 2000 finns ängsskäran bara noterad i fyra av häradets 13 socknar i Landskrona och Svalövs kommuner (artportalen.se). Ännu under Liljas tid var ängsskäran så allmän i Skåne att varken socknar eller lokaler citerades. Därför har ingen karta sammanställts där utbredningen på Liljas tid jämförs med dagens. Ängsskäran har minskat i snabb takt i flera decennier, sannolikt mest på grund av igenväxning. I samband med inventeringen av Skånes Flora 1985–2005 noterades ca 200 förekomster (Tyler et al. 2007: 575). Vid en återinventering 2008–2009 hade ängsskäran redan försvunnit på nästan hälften av dessa platser samtidigt som den hittades på några nya lokaler (Olsson 2009). Ängsskäran inkluderades i vårt projekt då den numera är mycket sällsynt

i Eslövs kommun (Fig. 5). Av de fyra arter som ingår i projektet är ängsskåran den individfattigaste med sina 47 exemplar fördelade på fyra spontana lokaler (2, 3, 6, 9) (Tabell 1). Det kan förstås inte helt uteslutas att den finns kvar på någon av lokalerna rapporterad före 2010, främst i Bosarp och Billinge socknar (se artportalen.se) då det inte gjorts någon total inventering av ängsskårans äldre lokaler i kommunen inom det här projektet. I början av 1800-talet var ängsskåran lokalt vanlig i Danmark, till exempel i Hareskoven norr om Köpenhamn, på Bornholm till och med ymnigt förekommande (Hornemann 1821: 830). Numera finns bara 30 lokaler kvar varav tio finns på norra Bornholm (Hartwig 2015: 821–822).

Ängsskåran har varit den svåraste av arterna att odla och etablera på nya lokaler. Den betas gärna av sniglar och har svårt att konkurrera med gräs på de lite fuktigare lokalerna. Inom projektet har 57 plantor satts på fyra reservlokaler samt två stycken nära humlesugorna i Värlinge vång (Lok. 1c). Av de plantor som satts ut på de fyra reservlokalerna klarade sig bara elva stycken fördelade på två lokaler (Tabell 2). På Getabjär i Billinge (Lok. 14) användes material från Brostugan i Billinge. Av 30 plantor

som planterades 2021 fanns endast sju kvar året efter. Den andra proveniens som ingått i projektet var Källstorp V (9), där det numera bara finns två exemplar kvar. En målsättning för framtiden blir därför att rädda denna enda kvarvarande lokal i Stehags socken. Vid Vetedammen (Lok. 14) noterades att fyra plantor av denna proveniens var vid liv 2022 men endast ett blommande, samma planta som de två föregående åren. I Värlinge vång kunde inget av de två exemplar som planterades 2018 återfinnas 2022. Vid Hasslebo förskola överlevde ingen av de åtta ängsskåror som planterades på LONA-dagen 2020. De klarade inte konkurrensen från gräs och betning av sniglar. Möjligen skulle Vattningen i Eslöv (18) passa bättre som reservlokal.

Gullstånds. Gullstånds växer sällsynt vid sjöstränder och åar och i våtmarker. Den var vanligare förr men försvann på flera ställen i samband med att utdikningen av landskapet tog fart under senare halvan av 1800-talet.

Enligt Lilja (1838, 1870) fanns den i 12 socknar: 1. Mörarp – Hjortshög, 2. Frillestad, 3. Torrlösa – Ramstorp, i Killekärr, 4. Billinge (Rönneå mell. Rönneå och Bålamölla) i Stockamölla, på holmar,

Fig 5. Ängsskära på Ulfstorps äng, Trollenäs. Foto: Arne Thell 22 juli 2022.

5. Stehag – Hasslebro mölla på kvarndämnet, nära Ringsjön vid ån, 6. Munkarp – Häninge [Hänningel], 7. Höör – i ett kärr vid Storbö, 8. Bosarp – Bosarp och Ulfstorp i måsen österut, 9. Västerstad – Askeröd och Gummastorp, 10. Kristianstad – Kristianstads gravar och Lingenäset, 11. Norra Åsum – Lillö, på Blackan, 12. Nosaby – söder om ån vid Råbelöfssjön.

I samlingarna på Biologiska museet i Lund finns dessutom belägg från: 13. Trollenäs 14. Harlösa, 15. Gustav Adolf [Viby] och 16 Åhus. På Artportalen finns information om sentida insamlingar från: 17. Bosjökloster, 18. Fulltofta, Hjularöd i Harlösa socken år 1995 samt Sjöholmen i Stehags socken år 2000. Arten finns ännu i stora mängder i Kristianstadsområdet: 19. Vittskövle – Egeside träsk, 20. Färlöv – Araslövssjön, samt redan nämnda Gustaf Adolf, Kristianstad, Norra Åsum, Nosaby och Åhus socknar enligt detaljerade studier (Olsson 1984, 2001, Östberg 2012).

I Eslövs kommun fanns gullstånds på 1800-talet i den stora mossen söder om Bosarps järn enligt Ahnfelt (1857, del 1: 298) som även dokumenterade den med herbariebelägg (Virtuella Herbariet, herbarium.emg.umu.se). Mossen är sedan länge dränerad och uppodlad. När förekomsten i Sjöholmen försvann efter år 2000 blev Mölledammen i Stockamölla den enda lokalen i kommunen (Fig. 6). Den finns ännu vid Ringsjön i Bosjöklosters socken i Höörs kommun och i Fulltofta socken i Hörby kommun (artportalen.se). Gullstånds har en östeuropeisk-kontinental utbredning men var troligen spontan även i Danmark där den dog ut redan i början av 1800-talet (Pedersen 1961: 180).

Gullstånds togs med i projektet eftersom det är en hotad art i kommunen som dessutom antogs kunna trivas på våra två blötaste reservlokaler, Vetedammen i Stehag och Vattningen i Eslöv (Fig. 7). Frön till odling samlades i Stockamölla i Billinge socken. Där fanns tidigare ett stort och mycket individuellt bestånd som minskade betydligt när dammen brast för några år sedan. Efter de torra somrarna 2018–2019 har den återhämtat sig någorlunda och individantalet är nu cirka 300 (Tabell 1).

Arten är lättodlad men omtyckt av djur såsom larver av karminspinnare (Olsson 2022). Den bör därför inte planteras ut förrän till

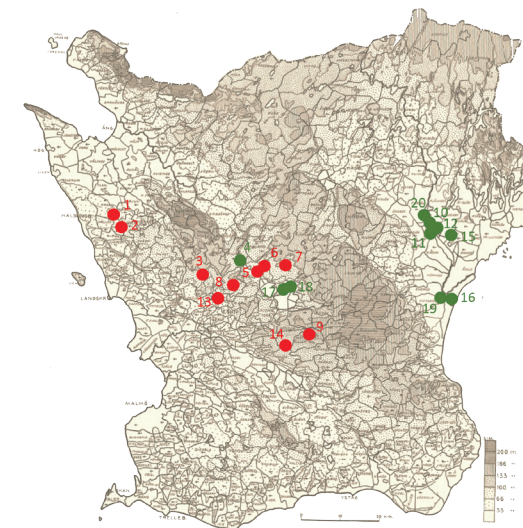

Fig. 6. Gullstånds, utbredning i Skåne. Kvarvarande lokaler är markerade med gröna punkter, utdöda med röda. Siffrorna anger socknar. I vissa socknar finns flera lokaler.

hösten. Vid Vattningen i Eslöv drunknade plantorna i samband med en långvarig översvämning vintern 2021–2022. Plantorna hade inte hunnit rota sig tillräckligt före vintern. Nio nya plantor sattes i juni 2022. Samtliga har klarat sig hittills och blommade senare under säsongen. I Vetedammen ökade antalet plantor genom spontan förökning från 67 år 2021 till 115 år 2022 (Fig. 7). Igenväxning och utdikning är de främsta hoten.

Övriga arter. Ytterligare två arter togs med vid sidan av projektet då de fanns till hands och antogs passa i Vetedammen i Stehag (lokal 17), kritsuga, *Ajuga genevensis* L., utdöd som vildväxande i Norden, och ängsmyskgräs, *Hirochloë odorata* (L.) P. Beauv. subsp. *odorata*, sällsynt i Eslövs kommun (Fig. 8). Kritsugan fanns enligt Lilja (1870: 418) sällsynt på några platser i sydvästligaste Skåne på ”torra backar vid wallar på krithaltig botten” i Malmö-Trelleborgsområdet. Det sista spontana exemplaret ska ha observerats i Limhamn 1949 av Helge Rickman som samlade material (Johansson 2017: 18, 2021: 7). Därefter har denna klon odlats av botanister och hamnade så småningom

hos Johnny Svensson i Fridafors som vi fick vårt material av. Kritsugan har en centraleuropeisk utbredning. Två fynd i Danmark från tidigt 1900-tal var troligen inte spontana (Pedersen 1969: 335). Arten har sin nordgräns i norra Tyskland sedan den isolerade skånska förekomsten dött ut. Ängsmyskgräset som odlas intill kärnävorna vid Vetedammens sydsida (Lok.17) var en gåva från Rune Svensson som samlat material i Hjortsås i västra delen av Stehags socken. Arten förekommer sparsamt i hela Norden. Den är vanligast längs de västra kusterna (Mossberg & Stenberg 2018: 260). I Skåne växer ängsmyskgräset på fuktig mark, minst sällsynt i västra halvan och i Kristianstadtrakten (Tyler et al. 2007: 708). I Danmark finns den mest på västra Jylland (Hartwig 2015: 1049). Både kritsugan och

Fig 7. Gullstån i Vetedammen, Stehag. Foto: Arne Thell 27 juli 2022.

ängsmyskgräset har spridit sig spontant i Vetedammen (Lok.17) under projektets gång.

Spontana lokaler

Det finns 13 lokaler i kommunen med spontan förekomst av någon av projektets fyra arter (Fig. 10). Samtliga lokaler inventerades två gånger under projektets gång, åren 2020 och 2022 (Tabell 2). Humlesugans fyra lokaler i Eslövs kommun beskrevs utförligt av Thell et al. (2022) och behandlas därför endast kortfattat här. Lokal 1c är den enda spontana lokal där stödplantering ägt rum. Kärnävän förekommer på sju platser i kommunen, ängsskären på fyra och gullstån på en. Tre av de 13 lokalerna hyser två arter. På Ulfstorps äng (Lok.2) och Kastberga äng (Lok.3) finns både humlesuga och ängsskära. Vid Brostugan (Lok.6) finns både kärnäva och ängsskära.

1. Värlinge vång [Stehags sn]. Nästan 500 år efter att den danske historikern Christiern Pedersen rapporterade humlesugan från Stehag finns fortfarande tre spontana bestånd i gläntor under ekar omgivna av granplanteringar tillhörande byn Värlinge i Stehags socken. Humlesugan ansågs utdöd i perioder fram till den senaste återupptäckten 1980. Därefter har individantalet hållit sig rättså konstant. År 2022 fanns totalt 27 exemplar på de tre kvarvarande platserna, gläntor med stora ekar, hassel, hagtorn, slån och örter såsom johannesört och brudbröd. Populationerna växer med knappt 100 meters mellanrum (Thell 2016a, b, Thell et al. 2022). Det östra beståndet (Lok.1a) består av cirka 12 individ, den norra (Lok.1b) fyra och på den södra (1c) elva exemplar av vilka fem är planterade (Fig. 9). Denna särskilt värdefulla lokal röjs då och då av Skogsstyrelsen och ideella krafter. Det finns ett naturvårdsavtal mellan markägaren och skogsstyrelsen för att skydda gläntorna med gamla ekar i granskogen där humlesugan växer i tre av dem. Lokal 1c är den enda av de spontana lokalerna som förstärkts med odlade planter (Tabell 1). Sju plantor sattes hösten 2018. Av dessa hade fem vuxit sig kraftiga och blommade rikligt 2022. Två av plantorna kunde inte återfinnas. Två ängsskärer som sattes vid samma tillfälle tycks också ha försvunnit. Hotet mot den här lokalen är igenväxning. Särskilt slånbuskar nära plantorna behöver röjas bort. Fröplantor från Värlinge vång har etablerats på samtliga fem reservlokaler (14–18) (www.artportalen.se) samt i medicinalträdgården vid klostret i Ystad (Lok.21).

2. Ulfstorps äng [Trollenäs socken]. Ulfstorps äng i Trollenäs socken, nära gränsen till Bosarp, är en

Fig 8. Skiss över odlingar i Vetedammen (17), Stehag. Foton: Arne Thell.

sluttning åt sydväst med slånbarssnår och ängsflora med bland annat toppdån, äkta johannesört, flenört, grässtjärnblomma, åkervädd, prästkrage och blodnäva. Äldre herbarieark med Ulfstorp som enda lokalangivelse kan gälla andra ställen i närheten även i Bosarps socken. Sylvén (1953: 79) rapporterade humlesugan med säkerhet från denna plats. År 1996 fanns fem plantor av humlesuga och år 2004 åtta stycken (Olsson 2004). Slånbarssnåren röjdes av markägaren 2020 och riset avlägsnades. Då observerades 24 exemplar humlesuga vilket var rekord i modern tid. Två år senare hade slånbuskaget återtagit en del av ytan på ängens bekostnad och antalet observerade humlesugor hade minskat till 15 (Tabell 1). Fyra ängsskärer noterades i backens nedre del under ett körsbärsträd. Ovanför humlesugorna fanns tre exemplar ängsskära varav ett ovanligt kraftigt. Lokalen är beroende av återkommande röjningar för att inte hela sluttningen ska bli ett slånbarssnår. Det största hotet mot floran på Ulfstorps äng är således igenväxning. Material av humlesuga från denna lokal odlas på Fredriksdal i Helsingborg (Lok.21).

3. Kastberga äng [Västra Sallerups sn]. Gräsdominerad ängsmark i VSV-vänt skogsbryn. Lokalerna 1–4, Värlinge vång, Ulfstorps äng samt Kastberga

äng och skog ingick i början av 1800-talet i samma skogsområde. De tidigaste herbariearket med humlesuga från Kastberga äng är från 1931 (herbarium.emg.umu.se). Lokalen återupptäcktes 1980 av Gösta Nilsson i Eslövsbygdens naturvårdsförening. År 1996 noterades fem humlesugor på Kastberga äng, år 2004 hade de ökat till tio (Olsson 2004). År 2022 fanns 14 exemplar fördelade på tre små bestånd. Nära det mellersta av dessa observerades dessutom tre ängsskärer. År 2009 fanns 20 ängsskärer enligt Artportalen. Vanliga arter runtomkring är hundäxing, luddtätel och brudbröd. I brynet dominerar hassel, hagtorn, björk och slån. Den positiva utvecklingen beror på att naturvårdsföreningen skött lokalen genom återkommande slåtter. Beståndet vid Harjagersvägen i Eslöv (Lok.19) har sitt ursprung på Kastberga äng där Gösta Nilsson ska ha etablerat den, enligt en medlem i Eslövsbygdens naturvårdsförening. Det finns inga hot mot lokalen så länge ängen hävdas.

4. Kastberga skog [Västra Sallerup sn]. Troligen ett gammalt skottskogsområde med lång kontinuitet. Humlesugorna för en tynande tillvaro i allför mörk ekdominerad lövskog med hassel och hagtorn. På marken finns nedfallna grenar bland glesa tuvor

Fig. 9. Spontant exemplar av humlesuga i Värilinge vång (1c). Foto: Arne Thell 22 juli 2022.

av gräs och mossa. Kala fläckar med torr lövförrna finns också. Det äldsta herbariebelägget som med säkerhet kommer från denna lokal är från 1947 (herbarium.emg.umu.se). Den återupptäcktes i början av 1990-talet då ett 90-tal exemplar noterades (Wigforss pers. komm.). År 1996 fanns 40 plantor. Sedan år 2016 har antalet stabiliserats till runt 20 (Thell 2016b). Exemplaren är små och klena och år 2022 blommade endast tre exemplar. Förr fanns även ängsskära här men rapporterades utgången redan 2009 (artportalen.se). Lokalen är starkt hotad på grund av för lite ljus. Det är emellertid glädjande att material härifrån odlas sedan 2021 med stor framgång i Lunds Botaniska Trädgård (Fig. 25).

5. Norra Hultseröd [Billinge sn]. På denna lokal, i kommunens allra nordligaste utpost, räknades år 2022 61 kärnavor på båda sidor intill vägen åt nordost förbi Norra Hultseröd. De flesta, 55 stycken, finns i östra vägkanten medan fyra står längs den västra. Lite längre norrut, väster om vägen finns två exemplar i en liten glänta nordväst om landsvägen intill dumpat trädgårdsavfall. År 2020 rapporterades 24 plantor totalt vilket i så fall innebär en rejäl ökning. Vägkanten slås två gånger om året, ungefär 1,5 meter in, veckan efter midsommar och på hösten. De flesta plantor slås alltså av precis när de ska

börja blomma vilket leder till att de får börja om igen och får en rik blomning senare. Denna intensiva skötsel verkar fungera både här och vid Getabjer (Lok.14) då det främsta hotet är igenväxning. Området sydost om vägen domineras av fuktig, gles björkskog med slånbuskar. Här kan ha funnits fler kärnavor tidigare som kan ha försvunnit i takt med att snårvinda, gräs och sly tagit över.

6. Brostugan [Billinge sn]. Ett varierat område med högörtängar, videsnår och en kulle med äldre granar i mitten. Här växer kärnäva i fuktängen i norr medan ängsskäror finns på kullens västra slänt. År 2020 noterades 100 exemplar av kärnäva. Vid inventeringen år 2022 hade beståndet krympt både till yta och antal och inga kärnavor sågs väster om kullen där det tidigare fanns åtminstone några enstaka exemplar. Numera finns alla kärnavor på ett ganska litet område, ca 30 x 30 meter, mellan kullen och landsvägen där de växer tillsammans med till exempel älgört, strandlysing, brännässla, rosendunört, strätta, kåltistel och knölsyska. Ängsskäror har däremot ökat från 24 till 35 på två år. De finns i skogsbrynet, som består av ek, slån och hassel, på kullens västsida bland skogsklöver, krustätel, hallon och åkervädd (Fig. 11). Nära ängsskäror finns ett vackert bestånd av borst-

Tabell 1. Spontana lokaler.

Nr	Socken	Lokal	Position	Art	Åntal
1a	Stehag	Värilinge vång Ö	55.895N 13.380E	humlesuga	12
1b	Stehag	Värilinge vång N	55.894N 13.379E	humlesuga	4
1c	Stehag	Värilinge vång S	55.893N 13.379E	humlesuga	11*
2	Trollenäs	Ulfstorps äng	56.873N 13.338E	humlesuga ängsskära	15 7
3	Västra Sallerup	Kastberga äng	55.872N 13.345E	humlesuga ängsskära	14 3
4	Västra Sallerup	Kastberga skog	55.869N 13.353E	humlesuga	20
5	Billinge	Norra Hultseröd	55.977N 13.363E	kärnäva	61
6	Billinge	Brostugan	55.968N 13.352E	kärnäva ängsskära	80 35
7	Billinge	Stenbocksmonumentet	55.950N 13.375E	kärnäva	1
8	Västra Strö	Farstorpsskogen	55.910N 13.229E	kärnäva	82
9	Stehag	Källstorp V	55.891N 13.377E	ängsskära	2
10	Stehag	Källstorp SO	55.888N 13.382E	kärnäva	21
11	Skarhult	Skarhults kronopark V	55.845N 13.398E	kärnäva	16
12	Skarhult	Skarhults kronopark Ö	55.845N 13.402E	kärnäva	29
13	Billinge	Stockamöllan	55.944N 13.378E	gullstånds	300

*varav 5 planterade 2018.

Fig. 10. Karta över spontana lokaler (1–13) och "naturliga" reservlokaler (14–19).

tistel. En mer ambitiös skötsel av området vore önskvärd där borttröjda buskar och gräs avlägsnas. Denna omväxlande lokal är en av kommunens värdefullaste när det gäller sällsynta kärlväxter. Fröplantor av ängsskära från denna lokal finns numera även på Getabjer (Lok. 14a).

7. Stenbocksmonumentet [Billinge sn]. En ny lokal för kärnäva som upptäcktes 2020 i samband med LONA-projektet – ett nyrensat vägdikey intill blandad lövskog knappt 100 meter NNV Stenbocksstenen norr om Stockamöllan i Billinge socken (artportalen.se). En äldre, numera utgången, förekomst fanns endast ett hundratal meter österut i skogen. År 2022 var diket åter rensat men kärnävan hade klarat sig. I diket finns även brännässla och smörblomma. Närmast intill finns ett bryn av lönn, avenbok, hagtorn, brakved och hassel. Frön skördades och såddes hösten 2020. De gav upphov till tio plantor som sattes hösten 2021 alldeles norr om den lilla bron som utgör ingången till Getabjär från väster (Lok. 14b). Nio av dessa blommade 2022.

8. Farstorpsskogen [Västra Strö sn]. Högörtäng med kärnäva nordväst om sjön mitt i skogen. Kärnävarna växer i högörtängens allra nordligaste spets (Fig. 12). Såväl 2020 som 2022 räknades 82 exemplar, vackert blommande bland älgört, strätta, kåltistel, rörfilen och brännässla. Den omgivande skogen består av planterade barr- och lövbestånd men även igenväxande kulturmarker enstaka äldre ekar och hasselskogar som för länge sedan sannolikt brukats som skottskog. Förr fanns även humlesuga och ängsskära här. Lokalen är inte i behov av brådskande skötsel men buskar och skogsbryn bör hållas efter så att ängen inte växer igen.

9. Källstorp V [Stehags sn]. I en gräsdominerad åkerkant längs en igenvuxen markväg står två exemplar ängsskära. Den största av dessa finns under enstaka aspar intill ett litet stenröse. Intill växer till exempel liten blåklocka, nysört, rörsvingel och hundäxing. Cirka hundra meter åt sydost, där markvägen kröker, finns ett klenare, kraftigt betat exemplar under en ek i en trädrad som i övrigt består av aspar. För några år sedan fanns ytterligare ett exemplar av ängsskära längs vägen ännu längre österut. Det blev emellertid i så dåligt skick att det för tillfället befinner sig på rehabilitering hemma hos en medlem i Lunds Botaniska Förening som bor intill. Ängsskäror med ursprung på denna lokal har planterats vid Vetedammen (Lok. 17).

10. Källstorp SO [Stehags sn]. Lokalen är en djup bäck med åkrar på båda sidorna. Enligt skånska rekognoseringskartan från 1810-talet rann bäcken tidigare ut i Saxån via den numera torrlagda mossen söder om Bosarps jär. Idag leds vattnet istället ut i Ringsjön. Längs bäckens västra slänt – en sträcka på cirka 20 meter – växer kärnävar tillsammans med älgört, rosenedurt, brännässla,

Fig. 11. Kulle med ängsskäror, omgiven av högörtäng. Brostugan, Billinge. Foto: Arne Thell 28 juli 2022.

Fig. 12. Högörtäng med kärnävar i Farstorpsskogen, Västra Strö. Foto: Arne Thell 28 juli 2022.

Fig. 13. Skarhults kronopark, östra lokalen. Kärnävar i nedre högra hörnet bland skogssäv. Foto: Arne Thell 27 juli 2022.

rörfilen, knylhavre och vattenveronika. Antalet kärnävar har på senare år uppskattats till 20–25 (artportalen.se). År 2022 fanns 21 exemplar (Tabell 1). Slänten där kärnävarna står lämnades i det närmaste orörd i samband med en dikesrensning 2020 efter samråd med markägaren. Diket har sannolikt varit utsatt för övergödning under lång tid men det intensiva jordbruket förhindrar samtidigt förbuskning. Några plantor står precis i åkerkanten. Kärnävar av denna proveniens växer numera även vid Hasslebo förskola och i Vetedammen (Lok. 16–17).

11. Skarhults kronopark V [Skarhults sn]. Askdominerad skog på fuktig mark med kärnäva. Askskottsjukan har gjort trädskogarna glesare. Mer ljus når ner till marken vilket troligen gynnar kärnävarna. En tydlig ökning kan konstateras de två senaste åren, från 4 exemplar år 2020 till 16 år 2022. Ett exemplar står alldeles söder om den igenvuxna skogsvägen, två står mitt i och 13 norr om vägen. I buskskiktet nära kärnävarna finns glest med hassel och al. Bland vanliga kärlväxter finns till exempel rörfilen, majbräken, vekeåker och häxört. Kraftigt böckande av vildsvin förekom både

2020 och 2022. Det drabbar förstås all vegetation men gynnar kanske kärnävarns föryngring mer än andra arter.

12. Skarhults kronopark Ö [Skarhults sn]. Skog på fuktig mark dominerad av ask. Precis som på lokal 11 finns askskottsjukan vilket gör skogen ljusare. Under projektets gång har askarna blivit i allt sämre skick och några har fallit under de senaste två åren. Lokalen liknar nummer 11 men här dominerar skogssäv som verkar trivas med det ökade ljusinsläppet (Fig. 13). Även här tycks kärnävarna ha ökat lite, från 24 exemplar år 2020 till 29 år 2022. Bland kärnävarna finns även rörfilen, skogsfräken, kåltistel, långsvingel och brännässlor. Ett tänkbart hot mot lokalen är om de resterande askarna huggs ner och ersätts med ny skog.

13. Stockamöllan [Billinge sn]. Ett 100 meter långt och 40 meter brett område intill Rönneå vid riksväg 13 söder om Möllerikevägen i Stockamöllan är kommunens enda kvarvarande spontana lokal för gullstånds. Andra vanliga arter är vass, strätta, älgört,

Fig. 14. Mølledammen i Stockamöllan, Eslov's enda spontana lokal för gullstånds. Foto: Arne Thell 28 juli 2022.

Tabell 2. Reservlokaler. Lokalerna i tabellen är indelade i tre grupper – ”naturliga” reservlokaler (14–18), tidigare etablerade reservlokaler (19–20) samt botaniska trädgårdar (21–23). Lokalerna i de två första grupperna finns markerade på kartan (Fig. 9). De två kolumnerna längst till höger anger hur många plantor som satts på lokalerna totalt i samband med projektet samt hur många av dessa som fanns kvar vid inventeringen 2022.

Nr	Socken	Lokal	Urspr. (fig. 7)	Position	Arter	Åantal ex plant år	Åantal 2022
14a	Billinge	Getabjer Ö	1 6	55.964N 13.328E	humlesuga ängsskära	41 (2020–21) 30 (2021)	24 7
14b	Billinge	Getabjer V	7	55.963N 13.326E	kärnäva	10 (2021)	9
15	Stehag	Mariabacken	1 9	55.905N 13.387E	humlesuga ängsskära	7 (2018) 3 (2018–2020)	6 -
16	Stehag	Hasslebo förskola	1 10 9	55.904N 13.399E	humlesuga kärnäva ängsskära	14 (2020) 16 (2020) 8 (2020)	12 11 -
17	Stehag	Vetedammen	1 10 9 13	55.897–55.898N 13.402–13.403E	humlesuga kärnäva ängsskära gullstånds	125 (2017–22) 15 (2019–22) 16 (2018–20) 68 (2019–21)	81 7 4 115
18	V. Sallerup	Vattningen i Eslövs by	1 10 13	55.840N 13.286E	humlesuga kärnäva gullstånds	43 (2021) 10 (2021) 18 (2021–22)	29 - 9
19	Trollenäs	Harjagersvägen	3	55.850N 13.320E	humlesuga	okänt	63
20	V. Sallerup	Abullahagen	3	55.826N 13.318E	humlesuga	okänt	4
21	Ystad	Klostret	1	55.432N 13.820E	humlesuga	15 (2022)	15
22	Helsingborg	Fredriksdal	2	56.055N 12.713E	humlesuga	81 (2021–22)	81
23	Lund	Botaniska trädgården	4	55.704N 13.203E	humlesuga	16 (2021–22)	16

hampflockel, fackelblomster, kärnsilja och strandlysing (Fig. 14). Dammen brast för några år sedan vilket gjorde området torrare varvid antalet gullstånds minskade kraftigt. De två torra somrarna 2018 och 2019 bidrog också till att beståndet krympte ytterligare. En inventering 2022 visade dock att arten åter ökat, för närvarande till cirka 300 exemplar, så att de åter finns i större delen av den före detta möledammen. Frön togs hösten 2018 och totalt sattes 68 plantor i Vetedammen i Stehag 2019–2021 (Lok. 17). I Vattningen i Eslöv (Lok. 18) finns nio exemplar.

Reservlokaler

Redan år 2017 planterades 16 humlesugor i Vetedammen, en dagvattendamm i Stehag, cirka 800 meter väster om Stehags kyrka (Lok. 17). Året därpå planterades 58 humlesugor och nio ängsskärar. För såväl humlesugan som kärnävan användes frön med ursprung

i Stehags socken, humlesuga från Värlinge vång (Lok. 1b–c) och ängsskära från Källstorp (Lok. 9). Totalt har 208 humlesugor, 51 kärnävor, 57 ängsskärar och 77 gullstånds planterats på de fem ”naturliga” reservlokaler (Lok. 14–18) som skapats inom projektet (Tabell 2), Getabjer i Billinge, Vattningen i Eslöv och tre i Stehag, Mariabacken, Hasslebo förskola och Vetedammen (Fig. 7). Fröplantor från tre av de fyra lokalerna för humlesuga i kommunen – Värlinge vång, Ulfstorps äng och Kastberga skog (Lok. 1–3) – har fått plats i botaniska trädgårdar (Lok. 20–22). För den fjärde spontana lokalen, Kastberga äng (Lok. 4), fanns redan två reservlokaler etablerade, den ena vid Harjagersvägen i Eslöv (Lok. 19) och den andra i Abdullahagen (Lok. 20).

Fig. 15. Joel och Ellen Levin planterar ängsskärar på Getabjers östra sluttning. Foto: Arne Thell 3 oktober 2021.

Fig. 16. Getabjär, lokalen, vid ingången över bron, med nio blommande kärnävor. Foto: Arne Thell 28 juli 2022.

14. Getabjer [Billinge sn]. En istidsformation öster om Stationsvägen i Billinge. Förr i tiden ska bete av getter ha förekommit vilket förklarar det officiella namnet som är belagt cirka 1834. Området har även kallats Ola Nils backe efter dess ägare på 1880-talet. De flesta liknande backar i och runt Billinge är numera bokskogsklädda medan Getabjär har hållits öppen genom hävd, förr i tiden med bete och odling, senare med röjning, slätter och gräsklippning genom byalagets försorg. Foton från 1930- och 1940-talen visar att åtminstone delar av Getabjer då var uppodlade. Då saknades även det buskage med ek, hagtorn och apel nära toppen som finns idag. Lokalen etablerades i oktober 2020 i samband en planteringsdag med byalaget, en händelse som upprepades 2021. Humlesuga och ängsskära planterades på själva kullen (Lok. 14a, Fig. 15), på ett ca 30×30 meter stort område på slänterna söder och öster om toppen. På sydsluttningen planterades 24 humlesugor från Stehag år 2020. Där dominerar gräs – mest knylhavre, hundäxing och timotej – men även enstaka äkta johannesört, rödklöver, myskmalva, åkervinda och åkertistel förekommer. Året därpå planterades 30 ängsskärar från Brostugan på östra sluttningen nära toppen (Fig. 15). Nedanför dessa sattes ytterligare 17 humlesugor. Den östra sluttningen karaktäriseras av en lägre vegetation med gulmåra, rölleka, ängsgröe, käringtand och äkta johannesört. I diket norr om ingången över bron i väster (Lok. 14b) planterades tio kärnävor från Stockamöllan (Lok. 7). I övrigt växer mest mjölkört och sly av slån, hagtorn och ask i diket som slås två gånger årligen. Precis som i Norra Hultseröd (Lok. 5) slogs diket när kärnävor blommande vilket resulterade i en andra, kraftfull blomning på hösten. Kanske är det rätt strategi för just den här arten i den här miljön? Det viktigaste är att plantorna inte täcks av ett tjockt lager hö som skedde vid Hasslebo förskola (Lok. 16).

Vid inventeringen 2022 återfanns totalt 24 av 41 planterade humlesugor. Endast sju av ursprungli-

gen 24 på sydsluttningen fanns kvar. Samtliga 17 plantor på östsluttningen fanns kvar och blommande. Av de 30 ängsskärorna återfanns bara sju, varav tre blommande. Några kan emellertid ha blivit kraftigt betade av sniglar och därmed förbisetts. Av de tio kärnävor som planterades i diket i väster år 2021 fanns nio kvar året efter (Fig. 16). Vegetationen i diket slogs mitt under blomningen men samtliga fortsatte tappert att blomma vidare. Åren 2020 och 2021 genomfördes ingen slätter på backen. På sydsidan blev konkurrensen i det höga gräset allt för svår för de nysatta humlesugorna och några har troligen försvunnit för gott. Det största hotet mot lokalen är således utebliven skötsel. Därför var det mycket glädjande att hela kullen slättrades i september 2022 och höet forslades bort. Om denna åtgärd blir årlig har området förutsättningar att utvecklas till en riktigt fin slätteräng.

15. Mariabacken [Stehags sn]. Mariabacken är en av tre reservlokaler i Stehag (Fig. 17). Plantorna står i ett skogsbryn i kanten av en obrukad kommunalt ägd äng några meter väster om grillkojan ovanför idrottsplatsen (Fig. 18). Sju humlesugor och två ängsskärar planterades år 2018. En ängsskära grävdes bort av djur och ersattes med en ny planta 2020. År 2021 kompletterades med ytterligare en ängsskära. År 2022 fanns emellertid ingen ängsskära kvar varför denna art gavs upp på den här platsen. Desto bättre har det gått för humlesugorna. Sex kraftiga humlesugor blommande 2022. Runt dessa dominerar backsmultron. Det främsta hotet är igenväxning. Skogsbrynet måste hållas efter så att det inte växer ut över humlesugorna. Aspsly breder ut sig i närheten. Årlig slätter där gräset och slyet tas om hand vore bäst.

16. Hasslebo förskola [Stehags sn]. Själva lokalen är en rektangulär högröntäng, 15×10 meter, 50 meter sydost om förskolan intill gångstråket vid

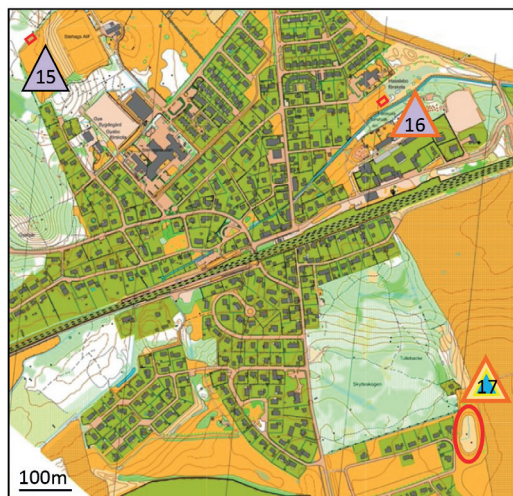

Fig. 17. Detaljerad karta över Stehag med reservlokaler 15–17. Kartan är framtagen av Eslövs friluftsklubb. Teckenförklaring: samma som i Fig. 10.

bäcken. Före sänkningen av Ringsjön 1883 var området en del av Rönneholms mosse. Intill gången längs bäcken dominerar rörfilen med inslag av vit sötväppling, älgört och brännäsla. Norrut, i riktning mot förskolan, övergår rörfilensbeståndet till lägre gräs, mest rödven och rödsvingel. Dominerande örter är häckvicker, läkevänderot och gulvial. Lokalen etablerades i samband med LONA-dagen 2020 då 14 humlesugor, 16 kärnvör och åtta ängsskärplanterades av deltagarna. Området fick inte den skötsel som var planerad och i juni 2022 högs kärnvörerna ner av misstag i början av blomningen. De

Fig. 19. Hasslebo förskola. Kärnvörerna växer bland rörfilen närmast bäcken, humlesugorna i den lägre vegetationen framför. Den infällda bilden visar den informationsskylt som Eslövs kommun kommer att sätta upp vid samtliga reservlokaler. Skylten är designad av Katarina Månsson. Foto: Arne Thell 12 juli 2022.

Fig. 18. Humlesugor på Mariabacken i Stehag. Foto: Arne Thell 16 juli 2022.

återkom lyckligtvis snabbt i det gynnsamma vädret med mycket regn och sol efter att det avklippta gräset räfsats bort av oss. Humlesugorna och ängsskärorna har haft det ännu besvärligare på grund av utebliven skötsel och har svårt att hävda sig i gräset. Ängsskärorna försvann helt sedan de dessutom betats av sniglar. Med rätt skötsel – sensommar- eller höstslätter där gräset forslas bort – finns emellertid en framtid för de 12 humlesugor och 11 kärnvör som finns kvar (Fig. 19). En exemplarisk slätter genomfördes i november 2022.

17. Vetedammen [Stehags sn]. En år 2006 anlagd dagvattendamm, 80×35 meter som ibland översvämmas någon dag under sommaren och ibland några veckor under vinterhalvåret. Vegetationen i mittfåran kännetecknas av vattenväxter såsom kaveldun, veketåg, ryltåg och flera videarter (*Salix*

Fig. 20. Humlesugor vid Vattningen i Eslövs by. Intill vattenhålet växer även gullstånds. Foto: Arne Thell 10 juli 2022.

Fig. 22. Humlesugor i Abullahagen, sannolikt med ursprung på Kastberga äng, insmårda bland hagtom och rosor men med bra ljusinsläpp. Foto: Joel Levin, augusti 2022.

sp.). Mittfåran torkar sällan ut helt. På de flacka ytorna och slänterna dominerar gräs, mest rödsvingel och knylhavre. På den flacka ytan i söder finns skogsklöver i stora bestånd. Längs bäckfåran längst i norr, nära utloppet, planterades 68 gullstånds åren 2019–2021 som år 2022 spridit sig och ökat till 115 exemplar från 67 året före. På dammens slänter har 125 humlesugor planterats 2017–2022. År 2022 fanns minst 81 stycken kvar varav många vuxit sig kraftiga och blommade. Plantering av tre kärnvör

Fig. 21. Harjagersvägen i Eslöv, Trollenäs socken. Humlesugor med troligt ursprung på Kastberga äng. Foto: Arne Thell 8 juli 2022.

provades nära utloppet i norr men de dog av översvämning. Sju nya plantor testades i söder bland rörfilen i en stabilare, fuktig miljö där de verkar utvecklas väl. Ängsskärorna har här, precis som på andra ställen, svårt att etablera sig på grund av bete av sniglar. De senaste åren har ett enda exemplar blommat medan tre klena exemplar ständigt betas ner till basen. En tuva myskgräs finns vid kärnvörerna i söder. I ett stenröse i norr och alldeles ovanför utloppsrioret längst i norr finns kritsuga från Limhamn (Fig. 7). VA Syd ansvarar för dammens skötsel. Årlig slätter och röjning var planerad men uteblev 2021 i samband med byte av entreprenör. I september 2022 genomfördes emellertid en förebildlig gräs- och buskröjning i dammen varvid grenar och hö avlägsnades.

18. Vattningen i Eslövs by [Västra Sallerups sn]. *Äsle minns ja när där bara va itt lided hus*, ska en äldre man ha sagt 1929 som bott hela sitt liv i trakten (Arvastsson 1961: 232). Området som mannen hade i åtanke var inte byn Eslöv, som funnits åtminstone sen vikingatiden, utan de utmarker där järnvägsstationen byggdes 1858 som därefter utvecklades till köping och stad. Äldre bebyggelse från bytiden finns kvar, huvudsakligen längs Västergatan och Remmarlösvägen. Herbarieark med humlesuga samlades ofta i Eslöv fram till början av 1900-talet, utan upplysningar om exakt plats. Den kan ha funnits i den cirka 30 hektar stora krattskogen Tåbelund sydost om byn som fanns kvar en bit in på 1900-talet. Eslövs by bestod av ett 15-tal gårdar före enskiftet 1821–1822 (Sallius 1961a). Lokalen, som etablerades i samband med LONA-dagen 2021 består av byvattningens sydöstra hörn, 20×30 meter intill Odengatan. Vegetationen nere i Vattningen utgörs huvudsakligen av gul svärdslija vattenpilört och mannagräs. Nio gullstånds planterades i vattenkanten, tio kärnvör alldeles väster om vattenhålet, och 43 humlesugor på slänten

Fig. 23. Nyplanterade humlesugor från Stehag i medicinalträdgården vid klostret i Ystad. De ersatte plantor av okänd härkomst som fick en ny hemvist vid Norra Promenaden. Foto: Arne Thell 28 september 2022.

i öster. Vintern 2021–2022 inträffade en långvarig översvämning som orsakade att samtliga gullstånds och kärnavor och några humlesugor i nedre delen av slänten dog. Plantorna hade inte hunnit rota sig. I början av juni 2022 jämnades all vegetation med marken, inklusive de överlevande humlesugorna,

Fig. 24. Daniel Nilsson, Jakob Sandberg och Lotta Ekenroth planterar humlesuga i en äng med hassel och hamlad ask och skogsliind på Fredriksdal. Plantorna har odlats från från samlade på Ulfstorps äng 2019. Foto: Anna Bank 7 november 2022.

av misstag. Trots den dåliga starten för lokalen såg det riktigt bra ut redan i juli. Nio nysatta gullstånds och samtliga 29 kvarvarande humlesugor blommade (Fig. 20). Snårvinda och kirskål bredde ut sig på slänterna efter översvämningen. Ingen av dessa arter verkar hämma humlesugan nämnvärt. Däremot finns parkslide uppe i slänten som bör bekämpas. Det största hotet mot lokalen är igenväxning. Planen är att kommunen ska utföra slätter på sensommaren eller hösten och avlägsna höet.

Tidigare etablerade reservlokaler

19. Harjagersvägen [Trolleås sn]. En vägslänt i nordöstra Eslöv som bildades när ringvägen byggdes på 1980-talet. Gösta Nilsson, en numera avliden medlem i Eslövs naturskyddsförening, ska ha etablerat humlesuga från Kastberga äng på den här lokalen. En fördel med en slänt vid en större väg är att den inte tillåts växa igen. Gräset klipps och buskarna huggs när de blivit så stora att de äventyrar sikten vid vägen. För närvarande finns inga överhängande hot mot lokalen. Vegetationen är typisk för vägslänter med vildmorot, stånds, lupiner och knylhavre. Mekanisk bekämpning av lupiner har skett. Slänten är egentligen en aning torr för humlesuga men plantorna har hittills ökat i antal och de överlevde till och med torrssomrarna 2018 och 2019. År 2022 uppgick antalet till minst 63 (Fig. 21).

20. Abullahagen [Västra Sallerups sn]. En sista rest av en gammal, stenig, ogödslad betesmark, ojämnt beväxten med buskar såsom en och hagtorn. I början av 1900-talet var området större åt nordost, på andra sidan Lundavägen, där det växte odon (*Vaccinium uliginosum* L.) enligt Sallius (1961b: 39). – *Vi barn kallade dem böljon*. Mitt i det 38 hektar stora reservatet finns en uppdämd sjö, Långakärr, som i sydost övergår i

Fig. 25. Plantor av humlesuga med ursprung i Kastberga skog har fått en pedagogisk och förhållandevis säker placering i en odlingsbädd för hotade skånska arter i Lunds Botaniska Trädgård. Foto: Arne Thell 12 juli 2022.

sankmark. Sydväst om sjön finns skogsdungar med mest al och björk. I Abullahagen växer slättergubbe, jungfrulin, backsippa, Sankt Pers nycklar och göknycklar. Förr i tiden tillhörde området Borlunda socken där det, enligt Retzius (Lilja (1870: 403), fanns humlesuga ca 1770. Det är således inte omöjligt att platsen kan ha varit Abullahagen. År 2017 observerades en kraftig humlesuga i Abullahagen (Katarina Månsson pers. komm.), sannolikt samma som är 2022 utvecklats till fyra separata exemplar, effektivt skyddade mot bete av tornar och taggar inne i ett litet buskage av hagtorn

Tabell 3. Insekter på spontana humlesugelokaler i Eslövs kommun. Lokaler: 1 Stehag (1a, hygge, och 1b & c, ung granplantering, 2. Ulfstorp och 3. Kastberga äng. På lokal 4, Kastberga skog, fanns inga insekter i blommorna.

Art	Lokal: 1a	1bc	2	3	Utbredning	Värdväxt
Nitidulidae, glansbaggar						
<i>Meligethes aeneus</i> (Fabricius, 1775)	+	+	+	+	Hela landet	Brassicaceae
<i>M. denticulatus</i> (Heer, 1841)	+	+	+	+	Sk–Äng	<i>Rubus</i> sp.
<i>M. nigrescens</i> (Stephens, 1830)	+		+	+	Sk–Upl	<i>Trifolium</i> sp.
<i>M. ovatus</i> (Sturm, 1845)	+				Sk–Jtl	<i>Glechoma hederacea</i> L.
<i>M. pedicularius</i> (Gyllenhal, 1808)			+		Sk–Nb	<i>Galeopsis</i> sp
Kateretidae, kullerglansbaggar						
<i>Brachypterus glaber</i> (Newman, 1834)			+		Sk–Vsm	<i>Urtica</i> sp.
Chrysomelidae, bladbaggar						
<i>Neocrepidodera ferruginea</i> (Scopoli, 1763)	+				Sk–Nb	Poaceae
Curculionidae, vivlar						
<i>Rutidosoma graminosum</i> (Gistel, 1857)				+	Sk–Dlr	<i>Populus tremula</i> L.

och rosor (Fig. 22). De nutida humlesugorna är emellertid sent inkomna och lär ha etablerats på samma sätt som på lokal 19. Således har de sannolikt sitt ursprung på Kastberga äng. Vid Långakärr pågår en förbuskning som på sikt skulle kunna bli ett hot mot humlesugorna.

Botaniska trädgårdar

21. Klostret i Ystad. Gråbrödraklostret i Ystad grundades 1267 av fransiskanerbröder. Det ökades stegvis fram till reformationen då klostret avvecklades. Den östra längan och klosterkyrkan bevarades och användes som hospital och hospitalskyrka fram till 1777 (Gustafsson 1989). Därefter förföll längan tills staden köpte anläggningen 1876. När Carl von Linné besökte hospitalskyrkan var den gamla klosterträdgården försvunnen eller förfallen. Han presenterade emellertid en lista med ett trettio-tal perennsläkten, som uthärdar vintrarna i stadens milda klimat, däribland *Betonica*, (Linnaeus 1751: 294). Såväl kyrkan som klostret är idag museum och på området har flera trädgårdar i klosterstil rekonstruerats. Hösten 2022 flyttades de befintliga humlesugorna till Norra Promenaden sedan de bytts ut mot 15 plantor av Stehagsproveniensen (Fig. 23).

22. Fredriksdal museer och trädgårdar. Friluftsmuseet, som är en del av Helsingborgs museum, omfattar 36 hektar runt den herrgårdsliknande sommarbostaden Fredriksdal från 1790-talet. År 1918 donerades gården till Helsingborgs stad. Hela anläggningen gjordes om till ett friluftsmuseum med äldre bebyggelse och botaniska trädgårdar med särskild inriktning på skånska växter och biotoper. Museet driver ett litet visningslantbruk med lant-raser av kor, hästar, får m. fl. och med ängar för hö-

produktion. Här växer sedan 2020 humlesugor som härstammar från Ulfstorps äng (2). Samtidigt som fröna samlades etablerades kontakt med markägaren som ibland genomför föredömliga buskröjningar på den vackra slätten. I botaniska trädgårdens systematiska del odlas 32 plantor för visning och fröproduktion. Sedan tidigare har en äng i botaniska trädgården erbjudit besökare en blomprakt av några hundratals humlesugor som etablerats under 1970- eller 1980-talet från frön från botaniska trädgårdars internationella fröutbyte. För att kunna säkra fröproduktion hos de nya plantorna från Ulfstorps äng, grävdes sommaren 2022 ca 300 blommande humlesugor bort från ängen. Missade plantor kommer att grävas bort under kommande år. Vad som är hoppfullt med dessa tidigare plantor är den omfattande spontana spridningen som skett i den ljusöppna ängen som är anlagd på 1950-talet i stadsmiljö. För ett bevarande genom odling i en miljö som liknar artens naturliga livsmiljö, har sedan 2021 49 plantor med ursprung från Ulfstorps äng etablerats i en äng med hasslar och hamlade askar och lindar (Fig. 24). Ängen är belägen 400 m från den tidigare odlade populationen vilket minskar risken för sammanblandning. Ängen hävdas genom fagning på våren, höskörd på högsommaren och med efterbete av nötkreatur på hösten. Här kommer humlesugorna att visas för museets besökare som ett intressant exempel på Skånes rika flora. Samtidigt förklaras att många av Skånes rödlistade kärlväxter är beroende av ett hållbart brukande av kulturlandskapet.

Fig. 26. Christoffer Fägerström samlar insekter i humlesugor i Värlinge vång (1b). Foto: Arne Thell 22 juli 2022.

23. Botaniska trädgården – Lunds Universitet.

Universitetets botaniska trädgård fanns tidigare i Lundagård men flyttade 1862 till sin nuvarande plats. Det åtta hektar stora området är Lunds populäraste turistmål. Sedan 2020 finns en pedagogisk odling med hotade skånska arter mitt i Botaniska trädgården. Humlesugan som finns representerad har sitt ursprung i Kastberga skog (Lok. 4) där frön samlades 2020. Lokalen är den mest hotade av de fyra spontana lokalerna i Eslövs kommun. Endast ett fåtal exemplar blommar årligen varför utgången av frösådden kändes oviss. Det lyckades dock långt över förväntan. År 2021 planterades 13 exemplar i bädden. Det året grodde ytterligare tre frön som gav upphov till plantor. De sattes på samma plats år 2022 varför det nu finns 16 exemplar humlesuga i Lunds Botaniska trädgård som representerar Kastberga skog (Fig. 25).

Humlesugans insekter

Humlesugan var en flitigt använd medicinalväxt under medeltiden och blev därför ofta införd från kontinenten för att odlas i trädgårdar (Allen & Hatfield 2004). I östra Europa används den fortfarande mot olika åkommor medan dess möjligen läkande effekter sedan länge glömts bort i västra och norra Europa. Humlesugan är vacker och mycket omtyckt av pollinatörer. Därför har den på senare år åter

Fig. 27 a–b. De två vanligaste arterna av glansbaggar som hittades i humlesugans blommor, a. *Meligethes aeneus* (längd 2,5 mm) och b. *M. denticulatus* (längd 3,4 mm).

Fig. 28. Den lilla viveln *Rutidosoma graminosum* (längd 2,1 mm) som förekommer på aspsly hittades i ett exemplar av humlesuga på Kastberga äng.

Foton: Christoffer Fägerström 22 juli 2022.

börjat dyka upp i kommunala rabatter för att öka biodiversiteten. Flera iögonfallande insekter har observerats på humlesugan under projektets gång (Thell 2016a, b, Thell et al. 2022), till exempel sexfläckig bastardsvärmare (*Zygaena filipendulae* Linnaeus, 1758), silverstreckad pärlemorfjäril (*Argynnis paphia* Linnaeus, 1758), mindre tåtelsmygare (*Thymelicus lineola* Ochseneimer, 1908) och jordhumla (*Bombus terrestris* Linnaeus 1758), medan artens mikrofauna hittills inte har dokumenterats i Sverige. De fyra spontana lokalerna i Eslöv (Lok.1–4) besöktes därför mitt under blomningen, 22 juli, för att undersöka vilka arter man kan påträffa i humlesugans blommor, med hopp om att finna en specialiserad glansbagge (*Meligethes persicus* Faldermann, 1837), som är monofagt knuten till humlesuga. Arten har hittills inte påträffats i Sverige. Äldre svenska fynd har undersökts grundligt och samtliga visade sig tillhöra andra arter (Wanntorp, opubl.). I Tyskland är arten känd norrut till området runt Berlin (www.coleo-web.de). Med tanke på humlesugans mycket begränsade utbredning i Skandinavien kan den mycket väl ha undgått upptäckt och har någon verkligen försökt hitta den?

Glansbaggarna i släktet *Meligethes* är beakt för de flesta genom den vanligaste arten, rapsbaggen (*Meligethes aeneus* Fabricius, 1775), som lever av diverse korsblommiga växter. Bland släktets 41 svenska arter finns både generalister och sådana som är monofagt knutna till en enstaka värdväxt. Artbestämning inom *Meligethes* är svår varför det är fullt förståeligt att de förmodade svenska exemplaren av *M. persicus* bestämts fel. Nuförtiden har vi tillgång till en uppsjö av nycklar, bilder och information som underlättar enormt vid bestämningsarbetet. Blickar man tillbaka bara några decennier så var det andra förutsättningar. Använder man endast form, färg och punktur är det som upplagt för feltolkning och felbestämning. Ej heller kopplingen till humlesuga var känd. Idag är det praxis att bekräfta en artbestämning genom att preparera fram djurets genitalier, som nästan alltid har distinkt artskiljande karaktärer, men beskrivningar av dessa saknades i äldre tiders litteratur.

Mellaneuropeiska *Meligethes*-arter kan också dyka upp i trädgårdar, sannolikt då sentida introduceringar genom handeln med växter. På så vis har till exempel *M. incanus* Sturm, 1845, en art som närmast förekommer i meller-

sta Tyskland, etablerat sig i Skåne på kantneta. Det är troligt att vi, utan att känna till det, har fler mellaneuropeiska arter på våra trädgårdsväxter, kanske också på nyplanterad humlesuga.

För att ta reda på om *Meligethes persicus* trots allt funnits i landet under en längre tid valde vi att besöka de fyra förmodat gamla, spontana populationerna i Eslövs kommun. Samtliga blommande exemplar skakades över ett tråg. De skalbaggar som fanns i blommorna artbestämdes. För de arter som kunde bestämmas i fält togs endast enstaka exemplar för kontroll (Tabell 3). Någon *M. persicus* påträffades dessvärre inte men flera andra arter som utnyttjar humlesugans blommor för födosök identifierades (Tabell 3).

Identifierade insekter på de olika lokalerna

Lokal 1 har delats upp i två när det gäller insektsfaunan. 1a är en glänta omgiven av hygge eller ung plantskog. 1b och 1c räknas som en lokal (Fig. 26). Båda är gläntor i tät ungskog av gran. Ulfstorp och Kastberga äng, lokalerna 2 och 3 är båda ängsmark (Tabell 1). Nedan följer en sammanfattning över de insekter som identifierades på de olika lokalerna. I Kastberga skog (Lok. 4) fanns inga insekter i blommorna, mest beroende på att antalet blommor var väldigt få.

Nitidulidae, glansbaggar

Meligethes aeneus (Fabricius, 1775), rapsbagge (Fig. 27a) Denna mycket vanliga art fanns i stort antal på samtliga lokaler (1–3) utom i Kastberga skog. Rapsbaggen lever på diverse korsblommiga växter och är utbredd över hela landet.

Meligethes denticulatus (Heer, 1841) (Fig. 27b)

Denna *Meligethes*-art fanns i flertal på samtliga lokaler utom i Kastberga skog. Den lever på olika *Rubus*-arter och förekommer från Skåne till Ångermanland.

Meligethes nigrescens (Stephens, 1830)

Enstaka på lokalerna 1a, 2–3. Arten lever på *Trifolium* sp. Utbredd från Skåne till Uppland.

Meligethes ovatus (Sturm, 1845)

Ett exemplar av denna art fanns på lokal 1a. Arten utvecklas i blommorna hos jordreva och har en splittrad utbredning från Skåne till Jämtland.

Meligethes pedicularius (Gyllenhal, 1808)

Ett exemplar samlades på lokal 1b–c. Arten utvecklas i olika *Galeopsis*-arter och förekommer från Skåne till Norrbotten.

Kateretidae, kullerglansbaggar

Brachypterus glaber (Newman, 1834)

Ett exemplar hittades på Ulfstorp äng. Arten lever på nässlor och är utbredd från Skåne till Västmanland.

Chrysomelidae, bladbaggar

Neocrepidodera ferruginea (Scopoli, 1763)

Ett exemplar hittades på lokal 1a. Arten lever i första hand på olika sorters gräs från Skåne till Norrbotten.

Curculionidae, vivlar

Rutidosoma graminosum (Gistel, 1857) (Fig. 28)

Ett exemplar samlades på Kastberga äng. Arten utvecklas i ungsnitt av asp och är känd genom spridda fynd från Skåne till Dalarna.

Diskussion

Äldre botaniker och markhistoriker observerade att några arter, till exempel humlesuga, var anpassade till skottskogsbruk (Rufelt 1949, Sjöbeck 1964, Worsøe 1996), en brukningsform som var vanlig i Skånes mellanbygder och på sina håll dominerade i landskapet. Skottskogsbruket upphörde nästan helt i samband med enskiftet varför dessa arter, bland andra humlesugan, efter hand blev väldigt sällsynta. Humlesugan är emellertid så tålig och robust att den kan överleva många decennier i ett landskap den egentligen inte är anpassad till. Det vore önskvärt, nästan självklart, att avsätta ett område som aktivt brukad skottskog i Eslövs kommun för att visa en landskapstyp som dominerade i stora områden i norra delen av kommunen fram till enskiftet.

Endast en av de 13 spontana lokalerna, Värplinge vång (Lok. 1c) är skyddad genom ett naturvårdsavtal men även denna lokal är hotad av igenväxning. Samtliga ”naturliga” reservlokaler (Lok. 14–18) har hittills lidit mer eller mindre av felaktig eller utebliven skötsel. I idealfallet skulle de brukas som slätterängar. Det skulle gynna samtliga i projektet ingående arter på lång sikt. Slätterängar, stubbskottsängar, skottskogar och ogödslade betesmarker, miljöer där projektets arter historiskt har trivts, saknas numera helt eller har blivit mycket sällsynta. Inslag av skottskogsbruk, där jorden är bar under en period efter avverkningen, möjliggör frösädd och ökar därmed den genetiska mångfalden. Vikten av ansvarsarternas självklara

roll i landskapet måste förklaras bättre i samband med möten och exkursioner. Markägare bör kontaktas och skötselplaner föreslås.

Eslövs kommun, dess invånare och privata markägare, alla som kämpar för att bevara den vilda floran, kan verkligen vara stolta över sina sällsynta växter. Alla spontana lokaler är väl värda att sköta och bevara för framtiden. Mest angelägna är de fyra lokalerna med spontan humlesuga då samtliga är individfattiga och hotas av igenväxning. Värplinge vång är den enda lokalen för humlesuga i Stehags socken. Den har ett särskilt botaniskt och kulturellt värde eftersom just Stehag omnämns i äldre litteratur som lokal för humlesuga, redan år 1534 av humanisten och historikern Christiern Pedersen och i den allra första skånska floran från 1744 av Johan Leche (Pedersen 1534, Leche 1744).

Sammanfattning

Lunds Botaniska Förening och Eslövs kommun har genomfört ett LONA-projekt 2020–2022 inom vilket kommunens ansvarsarter humlesuga, *Betonica officinalis* L., och kärnäva, *Geranium palustre* L., har odlats och planterats på reservlokaler. Även ängskära, *Serratula tinctoria* L., och gullstånds, *Jacobaea paludosa* (L.) P. Gaertn., har ingått i projektet. Antalet spontana exemplar i kommunen uppgick år 2022 till cirka 76 humlesugor, 290 kärnavor, 47 ängsskärer och 300 gullstånds Av 342 planterade humlesugor åren 2017–2022 levde 264 stycken år 2022, av 51 planterade kärnavor fanns 27 i livet 2022, av 59 ängsskärer fanns endast elva kvar 2022, medan 86 gullstånds ökat till 124 vid projektets slut 2022. Stehagsmaterial av humlesuga finns på samtliga fem reservlokaler som etablerats i kommunen inom LONA-projektet. Till detta kommer två tidigare etablerade reservlokaler för humlesuga från Kastberga äng, Harjagersvägen och naturreservatet Abullahagen i Eslöv med minst 63 respektive fyra exemplar. Humlesugans tre övriga provenienserna i Eslöv är dessutom representerade i botaniska trädgårdar utanför kommunen, Botaniska trädgården Lunds universitet, Fredriksdal museer och trädgårdar och trädgårdarna vid Ystad kloster. Dessutom undersöktes humlesugans mikrofauna på de fyra spontana lokalerna inom projektet. I projektets utkant har även myskgräs, *Hierochlœ odorata* (L.) P. Beauv. ssp. *odorata*, och kritsuga, *Ajuga genevensis* L., odlats i Vetedammen, en dagvattendamm i Stehag. Några av de naturliga lokalerna har gynnats genom röjningar och, i ett fall, plantering av

lokalt material. Det klart största hotet mot båda ansvarsarterna är igenväxning.

Summary

[Rescue project for threatened species in Eslöv] A LONA (local nature conservation support) project administrated by Eslöv town in cooperation with Lund Botanical Society was undertaken in 2020–2022 to determine the status of the protected plant species Betony (*Betonica officinalis* L.) and Marsh Crane's-bill (*Geranium palustre* L.) in natural populations. The second main goal of the project was to establish the species in planted back-up localities. Saw-wort (*Serratula tinctoria* L.) and Fen Ragwort (*Jacobaea paludosa* (L.) P. Gaertn.) were also included in the project. The approximate number of spontaneous specimens within the municipal boundary in 2021 were 76, 290, 47 and 300 respectively for Betony, Marsh Crane's-bill, Saw-wort and Fen ragwort. In 2022, of 342 Betonies planted in 2017–2022, 264 were present, 27 of the 51 planted Marsh Crane's-bills and 11 of the 59 planted Saw-worts were present, while 86 Fen ragworts had increased naturally to 124. Stehag material of Betony is present at all five back-up localities established within the Eslöv town area dedicated to the LONA project. There are also two previously established back-up localities for Betony from Kastberga Meadow along Harjagersvägen and Abullahagen nature reserve in Eslöv, where at least 63 and four specimens respectively were observed. In addition, Betony's three other provenances in Eslöv are represented in Botanical Gardens outside the municipality border, namely Botanical Garden of Lund University, Fredriksdal Museums and Gardens and in the gardens of Ystad Monastery. The microfauna of Betony at the four spontaneous localities was also investigated within the project. Adjacent to the project area, Holy-grass (*Hierochlœ odorata* (L.) P. Beauv.) and Upright Bugle (*Ajuga genevensis* L.) were established in the storm-water pond Vetedammen in Stehag. Some of the spontaneous localities have been improved by grass and shrub clearance and, in one case, planting of local material. Overgrowth is by far the largest threat to these threatened species.

Tack

Tack till Länsstyrelsen Skåne för ekonomiskt bidrag och tillstånd att samla frön, Lunds Botaniska förening för ekonomiskt stöd och till dess medlemmar för stort intresse och god hjälp, förre kommunekologen Anna-Carin Linusson, som ansökte och erhöLL LONA-medel till projektet, Eslövs kommun som arrangerade två LONA-dagar och beredde plats för reservlokaler på kommunal mark, Stefan Andersson, Lars Fröberg, Mikael Hedrén, Jan Thomas Johansson, Ingvar Kärnefelt, Katarina Månsson, Kjell-Arne Ols-

- son, Per-Erik Persson, Torbjörn Tyler och Emil Åsegård för all kunskap, hjälp och stöd, privata markägare, Serhii Kondratiuk, Johnny Svensson, Rune Svensson och Sture Thell (1925–2022) som bidragit med material eller hjälpt till att plantera, Stefan Billqvist och Amanda Zaar från VÅ Syd och Victor Eklund från Green Landscaping, för gott samarbete, Madeleine Norström och Fredrik Broberg, Skogsstyrelsen i Höör, för naturvårdande röjningar på lokal 1, Tina Westergren och Helene Grönberg, klostret i Ystad, hembygdsforskaren Georg Welin, Billinge, för kartor och gamla foton, Eslövs friluftsklubb för tillstånd att använda deras karta (Fig. 17) och Mark Seaward, Bradford, för kontroll av den engelska sammanfattningen.
- Referenser**
- Ahnfelt, P. G. 1857. *Studentminnen: anteckningar och tidsbilder från hemmet, skolan, universitetet och församlingen, 2 volymer*. Ewerlöf, F. A., Helsingborg.
- Allen, D. E., Hatfield, G. 2004. *Medicinal plants in folk tradition. An ethnobotany of Britain and Ireland*. Timber Press, Cambridge.
- Artportalen [2023]: >artportal.se<.
- Arvastsson, A. 1961. Saxiltorp, Västra Sallerup, Eslöv. I: Sallius, J., Johannesson, G. & Arvastson, A. (red.) *Fäläd blev stad*. Andra, oförändrade upplagan 1969. Eslövs stads drätselkammare, Eslövs nya boktryckeri, Eslöv, 225–304.
- Bertilsson, A., Aronsson, L.-E., Bohlin, A., Börjeson, G., Geijer, M., Ivarsson, R., Janson, O. & Sahlin, E. 2002. *Västergötlands flora*. BTJ Tryck, Lund.
- Blomgren, E., Falk, E. & Herloff, B. (red.) 2011. *Bohusläns flora*. Grahns, Lund.
- Christian IV. 1596. *Sjællandske tegnelser 1591–96*. Danske cancellis arkiv (Rigsarkivet, København), p. 540v.
- Coleoptera Europaea [2022]: www.coeloweb.de
- Fries, E. M. 1835: *Corpus Florarum Provincialium Sueciæ. I. Floram Scanicam* [Flora of Skåne].
- Georgson, K., Johansson, B., Johansson, Y., Kuylenstierna, J., Lenfoirs, I. & Nilsson, N.-G. 1997. *Halands flora*. Ekblads, Västervik.
- Gustafsson, E. 1989. Gråbrödraklostret i Ystad. En byggnadsteknisk översikt. I: Cinthio, E. (red.) *Skånska kloster*. Skånes hembygdsförbunds årsbok 1987/88, s. 123–135. BTJ Tryck, Lund.
- Hartwig, P. (red.) 2015. *Atlas Flora Danica I-III*. Gyl-dendal, København.
- Hornemann, J. W. 1821: *Førsøg til en dansk oekonomisk Plantelære*. 3e förøgede Oplag. Kiøbenhavn.
- Johansson, J.-T. 2017. Kritsuga *Ajuga genevensis* L. i Skåne och på andra håll. *Bot. Notiser* 150(1): 10–20.
- Johansson, J.-T. 2021. När är det dags att dödförklara en art? Del 2a – Växter från slätterängar och naturbetesmarker. *Bot. Notiser* 154(1): 1–33.
- Kers, L. E. 1981. Geranium palustre, kärnäva i sydöstra Sverige. *Svensk Bot. Tidskr.* 75(6): 329–333.
- Leche, J. 1744: *Primitiæ Floræ Scanicæ*. Decreux, Lund.
- Lilja, N. 1838: *Skånes Flora*. Berlingska, Lund.
- Lilja, N. 1870: *Skånes Flora. I–II*, 2 revised ed. L. J. Hierta, Stockholm.
- Linnæus, C. 1751. *Skånska Resa... förrättad År 1749*. L. Salvius, Stockholm, 563 sidor.
- Mossberg, B. & Stenberg, L. 2018. *Nordens flora*. Bonnier Fakta, Livonia Print [Riga].
- Olsson, K.-A. 1984. Gullstånds, *Senecio paludosus*, I Sverige. *Svensk Bot. Tidskr.* 78: 1–8.
- Olsson, K.-A. 2001. Gullstånds i Kristianstads Vattenrike. *Bot. Notiser* 134(2): 25–35.
- Olsson, K.-A. 2004. Floraväktarrapport 2004. *Bot. Notiser* 137(3): 1–36.
- Olsson, K.-A. 2009. Ängsskära i Skåne. *Bot. Notiser* 142(4): 165–168.
- Olsson, K.-A. 2022. *Gullstånds i Kristianstads Vattenrike – årsrapport 2022*. Biosfärskontoret Kristianstads Vattenrike.
- Olsson, K.-A. & Wigermo, C. 2013. Kärnäva i Skåne. *Bot. Notiser* 146(2): 81–84.
- Paulli, S. 1648. *Flora Danica Det er: Dansk Urtebog*. Marzan, Kiøbenhafn.
- Pedersen, A. 1961. Kurvblomsternes udbredelse i Danmark (ekskl. Hieracium og Taraxacum). *Bot. Tidsskr.* 57: 81–289.
- Pedersen, A. 1969. Labiaternas og Verbenaceernes udbredelse i Danmark. *Botanisk Tidsskrift* 64: 285–379.
- Pedersen, C. 1534. *Om Urte Vand*. Pedersen, Malmø. [En faksimilupplaga från 1986 utgiven av Föreningen Malmö stadsbiblioteks vänner, konsulterades.]
- Rosquist, G. 2017. *Kommunala ansvarsarter i Skåne*. Länsstyrelsen i Skåne Rapport 2017:3.
- Rostrup, E. 1912. *Vejledning i den danske flora* [11e upplagan]. Gyldendal, Kiøbenhavn & Kristiania.
- Rufelt, H. (1949) Bidrag till Skånes Flora. 42. Om flora och vegetation i Stehags socken. *Bot. Notiser* 102(2): 109–126.
- Salluis, J. 1961a. Byn, stationssamhället, köpingen. I: Sallius, J., Johannesson, G. & Arvastson, A. (red.) *Fäläd blev stad*. Andra, oförändrade upplagan 1969. Eslövs stads drätselkammare, Eslövs nya boktryckeri, s. 11–93.
- Salluis, J. 1961b. Staden. I: *Bygden Staden Banken*. Minnesskrift med anledning av Onsjö Härads Sparbanks 100-årsjubileum 1961, Eslövs nya boktryckeri, s. 37–57.
- Sjöbeck, M. 1964. Skottskog och grässvål. Sveriges Natur. *Svenska Naturskyddsföreningens Årsbok 1964*, s. 27–52.
- Sylvén, N. 1953. Enligt naturskyddslagen i Skåne fridlysta enskilda växtarter. Skånes Natur. *Skånes Naturskyddsförenings Årsskrift* 40: 75–102.
- Thell, A. 2016a. Betony (*Betonica officinalis*) in Stehag – a piece of living plant history. I: Kandt, K.E. & Lissok, M. (red.), *Festgaben aus Floras Füllhorn, Pomonas Gärten und vom Helikon. Eine Blütenlese kultur- und kunsthistorischer Beiträge zum 65. Geburtstag von Gerd-Helge Vogel*. Ludwig, Kiel, s. 22–37 & 225.
- Thell, A. 2016b. Humlesugan i Skåne and Danmark under 500 år. *Bot. Notiser* 149(4): 1–19.
- Thell, A., Hansson, M., Persson, P.-E., Seaward, M.R.D., Veste, M. & Hedrén, M. 2019. ETS and plastid sequence data indicate a spontaneous origin of Scandinavian betony, *Betonica officinalis* L. *Biologia Futura* 70: 1–22.
- Thell, A., Hedrén, M., Helkjær, M., Johansson, J.-T., Lahrman, D. P., Persson, P.-E. & Søchting, U. 2020. Historie, udbredelse og redningsprojekt for læge-betonie i Danmark. *Urt* 44(2): 22–29.
- Thell, A., Persson, P.-E. & Emanuelsson, U. 2022. Humlesugan och skottskogen – en jämförelse mellan Lolland och Skåne. *Bot. Notiser* 155(1): 5–30.
- Tureson, G. 1930. Zur Frage nach der Spontaneität von *Betonica officinalis* L. in Schweden. *Bot. Notiser* 83: 495–506.
- Tyler, T., Olsson, K.-A., Johansson, H. & Sonesson, M. (red.) 2007: *Skånes flora – Arterna och deras utbredning*. Grahns, Lund.
- Wigström, E. 1891. *Allmogeseder i Rönnebergs härad på 1840-talet*. Skrifter utgivna av Rönnebergs härads hembygdsförening 4. Stockholm.
- Virtuella Herbariet [Sweden's Virtual Herbarium, 2023]: >herbarium.emg.umu.se<.
- Worsøe, E. 1996. Stävningsskov og stävningssdrift i Danmark. I: Slotte, H. och Göransson, H. (red.): *Lövtäkt och stubbskottsbruk. Människans förändring av landskapet – boskapsskötsel och åkerbruk med hjälp av skog. Del 2*. Kungliga Skogs- och Lantbruksakademien, s. 341–358.
- Östberg, H. 2012. *Kan gullstånds hålla stånd? Återinventering av Senecio paludosus i Kristianstad Vattenrike 2012*. Examensarbete i Landskapsvetenskap 15 hp, Högskolan i Kristianstad.
- Författarnas adresser**
- Arne Thell, Lunds universitet, Biologiska museet, Box 117, 221 00 Lund, >arne.thell@biol.lu.se<
- Christofer Fägerström Lunds universitet, Biologiska museet, Box 117, 221 00 Lund, >christoffer.fagerstrom@biol.lu.se<
- Joel Levin, Lunds universitet, Botaniska trädgården, Box 117, 221 00 Lund, >joel.levin@botan.lu.se<
- Jakob Sandberg, Helsingborgs museum, 251 89 Helsingborg, >jakob.sandberg@helsingborg.se<
- Annika Söderman, Eslövs kommun, 241 80 Eslöv, >annika@soderman@eslov.se<